

Carrère, E. (2023). *V13. Het proces van de Parijse terroristische aanslagen van 2015*. De Arbeiderspers.

Panopticon, 45 (2), 243-245

© 2024 Maklu | ISSN 0771-1409 | Maart 2024

^a Gastprofessor VUB, vakgroep metajuridica (corresp.: Maarten.Colette@vub.be)

Van 8 september 2021 tot 29 juni 2022 – “een schooljaar, een zwangerschap” – woonde de Franse schrijver Emmanuel Carrère het terreurproces bij van de nog levende daders van de aanslagen in Parijs van vrijdag 13 november 2015 (‘V13’). In de vooravond van die dag vielen 130 doden in het Stade de France, op terrassen in het centrum van Parijs en tijdens een optreden van Eagles of Death Metal in concertzaal Bataclan. Toenmalig president François Hollande sprak in reactie op deze aanslagen over ‘actes de guerre’, en hij liet de Raad van Europa weten dat Frankrijk een stukje van het mensenrechtenverdrag tijdelijk niet meer zou nakomen. De noodtoestand werd in Frankrijk uiteindelijk zes keer verlengd en aan het einde van de rit in een wettekst definitief bestendigd. De acties van de kamikazes, die in Laken en Sint-Jans-Molenbeek groot werden en van daaruit hun aanslagen beraamden, zouden voorts onmiddellijk een ontzettend grote impact hebben op ervaren subjectieve veiligheid in België, onder meer door militairen in het straatbeeld (Beyens, 2016). De navolgende aanslagen in Brussel op 22 maart 2016 leidden vervolgens tot verstrengde terreurwetgeving (Yperman, 2019), en tot een Brussels assisenproces mét volksjury jegens (voornamelijk) dezelfde beklaagden als die op het terreurproces van Parijs (Lanckswaert, 2023; Colette, 2023).

V13 herneemt in licht bewerkte vorm de kronieken die Emmanuel Carrère voor het weekblad *L’Obs* schreef. In een sobere, menselijke stijl beschrijft het boek drie perspectieven op het proces: die van de slachtoffers, de daders en het ‘bijzonder hof van assisen’ (met beroepsrechters). In verhouding tot deze drie kijkhoeken waagt Carrère zich halverwege het boek aan een onthullende hypothese die wat mij betreft uitermate belangrijk is om de motivaties voor terrorisme (en het weerspreken daarvan) te begrijpen. De slachtoffers, zegt Carrère, zijn individuen waarnaar tijdens het proces geluisterd is, die op het hof en de toehoorders indruk hebben gemaakt, die vormen van identificatie oproepen, die zijn beweend omdat het om onze dochters of andere aanverwanten had kunnen gaan. Er zijn dan ook geen nodeloze herhalingen, meent Carrère. Elk van de pleidooien van de ruim 1800 burgerlijke partijen is legitiem, omdat elk van de terreurslachtoffers hetzelfde moment op een andere manier heeft ervaren en er andere consequenties van onderging, en die tijdens het proces in zijn eigen woorden beschrijft. Dat kan volgens Carrère alleen in een “posthistorische wereld” die geen raakvlak heeft met een gemeenschap met metafysische connotatie (‘de’ Geschiedenis met hoofdletter G). Daarentegen, voor de beklaagden moet je jezelf dwingen om interesse op te brengen – interesse als unieke individuen. Wat wetenswaardig aan hen is, is niet zozeer wat er in hen omgaat *als individu*, maar wel het lange historische proces dat tot een zie-

kelijke mutatie van de islam heeft geleid. Meteen bij aanvang van de rechtsgang zijn er de veelbetekenende woorden van de ‘ster’ van het proces Salah Abdeslam, de enige overlevende van de drie Molenbeekse moordcommando’s. “Beroep?” vraagt de voorzitter van het Hof. “Strijder van Islamitische Staat.” De rechter kijkt in zijn aantekeningen en zegt kalm: “Ik zie hier staan: uitzendkracht.” De anekdote is in zekere zin paradigmatisch voor het reusachtige proces in het algemeen, waarvan de door Carrère beschreven teneur is dat het hof van assisen er maar niet in slaagt om echt vat te krijgen op de beweegredenen van de terroristen. De ‘disruptieve verdediging’ van Abdeslam en diens kompanen (“Het is alsof u de laatste bladzijde van een boek leest, maar u zou het boek vanaf het begin moeten lezen”), herinnert volgens Carrère aan het pleidooi van advocaat Jacques Vergès tijdens het proces tegen Nazikopstuk Klaus Barbie in 1987 (“Barbie heeft gemarteld in Lyon maar het Franse leger deed dat net zo goed in Algerije”). Abdeslams medebeklaagde Mohamed Abrini verwoordt het plastisch: “We zijn niet met een kalasjnikov uit de buik van onze moeder gekomen.” Deze disruptieve verdedigingsstrategie herinnert ook aan het feit dat de discussie tussen de terroristen, die de rechtspraak niet onderschrijven, en het hof een dialoog van dove is – een vorm van interactie tussen zij die vinden dat enkel de juridische waarheid in verband met de feiten van V13 telt (de rechtbank) en zij die het – naar hun smaak – grotere plaatje waarin de aanslagen kaderen, erkend willen zien (de terroristen, die bij herhaling wijzen op het ‘staatsterrorisme’ van Frankrijk in Syrië). Dat spanningsveld eist volgens Carrère ook een grote tol in verhouding tot de bestraffing van Salah Abdeslam (“die schijterige bijfiguur”), die er op V13 op het allerlaatste nippertje van afzag zichzelf op te blazen. De rechtbank vindt dat Abdeslam moet boeten, zo meent Carrère, omdat de andere grote vissen van de aanslag intussen allemaal dood zijn, en Abdeslams medebeklaagden in Parijs een geringer aandeel hadden in de feiten, vaak enkel logistieke steun gaven – hij is de “absolute, definitieve en finale terrorist, die vast blijft zitten tot de dood erop volgt, zo is iedereen tevreden”.

Desondanks kijkt Carrère al bij al tevreden terug op het ellenlange monsterproces (“die megalomane en vergeefse gerechtelijke happening”). Dat is misschien wel de optimistische boodschap van het boek: dat het belangrijk was om het proces te voeren om de uitgangspunten van de democratische rechtsstaat bevestigd te zien worden, en dat de rechtspraak er met glans in geslaagd is om zich op te werken als scherprechter van goed en kwaad in een behoorlijke, eerlijke procedure. De centrale hypothese oogt in dit verband sterk. Carrère vermijdt namelijk de valkuil om Islamitisch fundamentalisme en (geperverteerde) religieuze beleving in een een-op-eenrelatie centraal te stellen (zie hierover Van den Bouwhuisen, 2006), en heeft oog voor de maatschappelijke context van postmoderne moraliteit die voor sommige mensen aanleiding is om overstag te gaan voor de bekoring van gewelddadige aanslagen. De slachtoffers zijn ahistorische, van traditie losgezongen individuen, terwijl de beweegredenen van de terroristen enkel aannemelijk kunnen voorkomen als men ze tegen de achtergrond van een specifieke culturele lotsverbondenheid tracht te begrijpen. De vraag van één miljoen is dan natuurlijk waarom de daders, die zijn grootgebracht tegen dezelfde culturele achtergrond als de slachtoffers en dezelfde “sneakers-jogging-pak-hoody-look” cultiveren, kennelijk een grote behoefte voelen om aanslagen te plegen en de slachtoffers niet. Daarop geeft het boek geen antwoord.¹ Wel etaleert Carrère in aansluiting hierop een feilloos gevoel voor de belangrijke rol van het strafrecht (en van de strafrechter) in een onttoverde postmoderne situatie (Boutellier, 2002; Colette, 2024): de communicatie aan de dader van de centrale uitgangspunten van de rechtsstaat. En hoewel het strafrecht in zekere

1 Simon Cottee (2019) redeneert dat het terrorisme van IS geen afwijzing is van de westerse cultuur maar eerder een consequent doortrekken van haar onderliggende ‘waarden’ zoals geweld, snelheid, machogedrag en vergelding. Hij typeert het daarom als *liquid jihad*.

zin een zwakgebod is omdat de bestraffende reactie altijd ‘te laat’ komt, legt Carrère heel empathisch uit hoe belangrijk het is om een proces vanuit alle invalshoeken en gezichtspunten te voeren en daar ruimschoots de tijd voor te nemen. Het assisenhof probeerde, concludeert Carrère met een kwinkslag naar het door Abdeslam geuite verwijt, het hele boek te lezen. Het is jammer dat aan de gebundelde stukjes van Carrère voor *L’Obs* geen korte inleiding voorafgaat die relateert aan de feitelijke gebeurtenissen op ‘V13’ – de aanslagen liggen nu weliswaar nog vers in het geheugen, maar wat binnen een tiental jaar? – maar samen met het boek van Paul Ponsaers (2022) is *V13* een onmisbaar tijdsdocument voor eenieder die belang stelt in de drijfveren van de daders en het wedervaren van de Parijse slachtoffers van vrijdag 13 november 2015.

REFERENTIES

- Beyens, K. (2016). Bericht uit Brussel, een stad onder terreurdreiging. *Panopticon*, (37)1, 1-8.
- Boutellier, H. (2002). *De veiligheidsutopie. Hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Boom Juridische uitgevers.
- Bouwhuisen, H. van den (2006). Geen woorden maar daden. Beknopte geschiedenis van het terrorisme. *Ethiek & Maatschappij*, 9(3), 15-33.
- Colette, M. (2023). De volksjury als bolwerk van postmoderne moraliteit. Diagnose van een tijdsgewricht met een focus op terrorisme. In S. Gutwirth & P. De Hert m.m.v. M. Colette (Eds.), *Strafrecht in dialoog. Vijftien vrienden & collega's over prof.dr. Serge Gutwirth als penalist* (pp. 187-198). Intersentia.
- Colette, M. (2024). *De nutteloze noodzaak van het recht. Autopsie van een postmoderne veiligheidscultuur*. Die Keure, te verschijnen.
- Cottee, S. (2019). *ISIS and the Pornography of Violence*. Anthem Press.
- Lanckswaert, E. (2023). De deugdelijkheid van juryrechtspraak. *De juristenkrant*, (24)474, 11.
- Ponsaers, P. (2022). *Het terreurproces van Parijs*. Gompel&Svacina.
- Yperman, W. (2019). De bestrijding van terrorisme en strafprocesrecht: vele kleintjes maken een grote. *Tijdschrift voor Strafrecht*, (18)1, 8-18.